

«Η ορθή διακυβέρνηση ως προϋπόθεση εξόδου από την κρίση»,

ομιλία του Γιάννη Στουρνάρα,

**Καθηγητή Οικονομικών του Πανεπιστημίου Αθηνών
και
Γενικού Διευθυντή του ΙΟΒΕ**

**στην Ημερίδα του Ιδρύματος
«Οικονομική Κρίση και Διακυβέρνηση»**

Γιατί φτάσαμε εδώ; Γιατί δεν προχωρούμε αρκετά γρήγορα; Είμαστε καταδικασμένοι σε ένα φαύλο κύκλο υπερχρέωσης και στασιμότητας ή υπάρχουν προϋποθέσεις εξόδου; Πώς μπορούν να υλοποιηθούν οι προϋποθέσεις αυτές; Τι μαθήματα αντλούμε από τα σφάλματα του παρελθόντος ώστε να τα αποφύγουμε στο μέλλον;

Τα παραπάνω καυτά ερωτήματα ζητούν άμεσα απαντήσεις. Η σημερινή μας ημερίδα με τους σημαντικούς καλεσμένους μας ελπίζουμε να μας διαφωτίσει.

Ο τίτλος της ημερίδας είναι «Η κρίση και το πρόβλημα της διακυβέρνησης στην ελληνική κοινωνία». Από τον τίτλο προκύπτει ότι το Ίδρυμα μας, το ΙΟΒΕ, δεν είναι ικανοποιημένο από τις αυστηρά οικονομολογικές αναλύσεις και τις αντίστοιχες προτάσεις εξόδου από την κρίση. Ψάχνει βαθύτερα, στην πολιτική οικονομία της κρίσης, και θέτει πρόβλημα «δομής διακυβέρνησης» της κοινωνίας. Είναι άλλωστε γνωστό ότι η Ελλάδα κατατάσσεται αρκετά χαμηλά στους διεθνείς δείκτες αποτελεσματικότητας των θεσμών και ακόμη χαμηλότερα στους διεθνείς δείκτες κοινωνικού κεφαλαίου (social capital) και κοινωνικής εμπιστοσύνης (social trust).

Με τον όρο «δομή διακυβέρνησης» εννοούμε το πολιτικό σύστημα, τους θεσμούς της κοινωνίας των πολιτών, τη Δημόσια Διοίκηση, τον Τύπο, τα

Εργατικά Συνδικάτα, τη Δικαιοσύνη, την Παιδεία, το σύστημα κοινωνικών αξιών και νοοτροπίας.

Πώς η «δομή διακυβέρνησης» συνέβαλε στην κρίση; Μπορεί η κρίση να συμβάλει στην αλλαγή αυτής της δομής; Απαντήσεις σ' αυτό το δίπολο ερωτημάτων θα ήταν ιδιαίτερα διαφωτιστικές, διδακτικές και κοινωνικά χρήσιμες.

Το IOBE, εδώ και αρκετά χρόνια, διερευνά τις αναξιοποίητες αναπτυξιακές δυνατότητες της ελληνικής οικονομίας, οι οποίες, αν υλοποιηθούν, θα μπορούσαν αφενός να συμβάλουν στην έξοδο της από την κρίση και αφετέρου σε υψηλότερους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης.

Η σημερινή ημερίδα εστιάζει στο πρόβλημα της δομής της διακυβέρνησης ως εμπόδιο για την υλοποίηση πολλών αναξιοποίητων δυνατοτήτων της ελληνικής οικονομίας. Θεωρήσαμε όμως σκόπιμο, πριν εισέλθουμε στο κυρίως θέμα της ημερίδας, να κάνουμε ειδική αναφορά σ' αυτές τις αναξιοποίητες δυνατότητες.

Το IOBE, εδώ και αρκετά χρόνια, έχει επισημάνει την ύπαρξη πολλών αναπτυξιακών δυνατοτήτων της ελληνικής οικονομίας και έχει αποδείξει ότι αν αυτές υλοποιηθούν, θα μπορούσαν αφενός να συμβάλουν στην έξοδο της από την κρίση και αφετέρου σε υψηλότερους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης.

Περίπου τρία χρόνια πριν, το 2008, το IOBE παρουσίασε τις θέσεις του για την έλλειψη βιωσιμότητας του ακολουθούμενου στη χώρα μας αναπτυξιακού προτύπου. Σκιαγράφησε επίσης το πώς πρέπει να είναι το νέο αναπτυξιακό πρότυπο που θα πάρει τη θέση του τρέχοντος, το οποίο χαρακτηρίζεται: Πρώτον, από υπερκατανάλωση (93% του ΑΕΠ), και επομένως από ανεπαρκή εθνική αποταμίευση (7% του ΑΕΠ) σε σχέση με τις απαιτούμενες παραγωγικές επενδύσεις για τη διατήρηση της ανάπτυξης. Δεύτερον, από μια σειρά

στρεβλώσεων και αντικινήτρων που διόγκωσαν το σχετικό κόστος της εγχώριας παραγωγής, εκτοξεύοντας το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών στο 15% του ΑΕΠ το 2008, το υψηλότερο στον ΟΟΣΑ.

Κοινός παρονομαστής και των δύο χαρακτηριστικών του τρέχοντος αναπτυξιακού προτύπου είναι η άμεση και έμμεση διόγκωση ενός δημόσιου τομέα ισοπεδωτικού, με έλλειψη σχεδιασμού και προγραμματισμού, κανόνων διαφάνειας, μέτρησης αποτελεσμάτων, αξιοκρατίας, αριστείας, κινήτρων απόδοσης και δημιουργικότητας. Αυτός ο αναποτελεσματικός δημόσιος τομέας θέτει τα μεγαλύτερα εμπόδια στην υγιή επιχειρηματικότητα και τις επενδύσεις και στραγγαλίζει, σε καθημερινή βάση, τον υγιή ιδιωτικό τομέα της οικονομίας. Βεβαίως, μέρος του ιδιωτικού τομέα πάσχει από εσωστρέφεια, έλλειψη επαρκούς καινοτομικής προσπάθειας, και, σε πολλές περιπτώσεις, επιβιώνει χάριν της κρατικής διάτασης.

Ο δημοσιονομικός εκτροχιασμός το 2008 και το 2009, σε συνδυασμό με τη διεθνή κρίση που κορυφώθηκε με τη χρεοκοπία της Lehman Brothers, επέφερε την κατάρρευση του τρέχοντος αναπτυξιακού προτύπου ταχύτερα απ' ότι αναμενόταν. Η διάσωση της ελληνικής οικονομίας από την τρόικα και το δίκτυ ασφαλείας του ευρώ, περιόρισε τις επιπτώσεις αυτής της κατάρρευσης στο βιοτικό μας επίπεδο και προσφέρει την πολυτέλεια κάποιου χρόνου για να μετατρέψουμε αυτήν την κρίση σε ευκαιρία με τη δημιουργία του νέου, υγιούς και ανταγωνιστικού αναπτυξιακού προτύπου. Ενόσ προτύπου που θα στηρίζεται λιγότερο στην κατανάλωση και περισσότερο στις ιδιωτικές επενδύσεις και τις εξαγωγές. Ο χρόνος όμως τρέχει, και πρέπει να βιαστούμε. Ήδη παρατηρούνται καθυστερήσεις στις μεταρρυθμίσεις και σημαντικές αποκλίσεις στο δημοσιονομικό πρόγραμμα προσαρμογής.

Για να επιτύχουμε, περισσότερο από οτιδήποτε άλλο απαιτείται η κατάλληλη «δομή διακυβέρνησης». Αυτό το θέμα θα μας απασχολήσει στη

σημερινή ημερίδα. Θα ήθελα όμως να προτρέξω λίγο και να πω ότι κατ' ελάχιστον απαιτείται οικονομική φιλοσοφία απαλλαγμένη πρώτον, από τα στοιχεία του νοσηρού κρατισμού, ο οποίος αναπτύχθηκε κυρίως στα χρόνια της μεταπολίτευσης, και δεύτερον από τη νοοτροπία και την πρακτική ουσιαστικής συνδιοίκησης με τα συνδικάτα που εμποδίζουν μια ρεαλιστική αποτίμηση της κατάστασης και τη λήψη των πλέον πρόσφορων μέτρων, σε δύο κυρίως κατευθύνσεις: Πρώτον, στην κατεύθυνση της απαραίτητης δημοσιονομικής προσαρμογής. Δεύτερον, στην κατεύθυνση εφαρμογής μιας σειράς από μεταρρυθμίσεις οι οποίες θα μπορούσαν να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητα της Ελληνικής οικονομίας και να ενισχύσουν τις επενδύσεις. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές αφορούν:

- Την απελευθέρωση περίπου εβδομήντα επαγγελμάτων και την ενίσχυση του ανταγωνισμού στις αγορές.
- Την ενίσχυση της ευελιξίας στην αγορά εργασίας
- Την ενίσχυση των θεσμών (με κυρίαρχη προτεραιότητα στη δικαιοσύνη) και τη βελτίωση της δομής του ίδιου του κράτους
- Την ενίσχυση του «τριγώνου της γνώσης»
- Την άρση περισσότερων των εκατό εμποδίων (αντικινήτρων) στην επιχειρηματικότητα και τις επενδύσεις.

Το πλήθος των περιορισμών στην αγορά υπηρεσιών (επαγγέλματα) και γενικά στους κλάδους των μη εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών καθώς και στην αγορά εργασίας, όπως και τα αναρίθμητα εμπόδια στην επιχειρηματικότητα και τις επενδύσεις, καθιστούν την Ελλάδα τη χώρα με το πλέον ασφυκτικό ρυθμιστικό πλαίσιο στις αγορές μεταξύ των χωρών μελών του ΟΟΣΑ, ενώ οι επιδόσεις της στο τρίγωνο της γνώσης την κατατάσσουν στις τελευταίες θέσεις της σχετικής κλίμακας του ίδιου διεθνούς Οργανισμού. Ως γνωστόν, η Ελλάδα κατατάσσεται το 2011 στη 109^η θέση μεταξύ των 183 χωρών του κόσμου στην Έκθεση «Doing Business» (Ευκολία Επιχειρηματικότητας) της World Bank

(Διεθνής Τράπεζα), δηλαδή δώδεκα θέσεις χειρότερα απ' ότi το 2010. Τα κριτήρια κατάταξης αυτής της Έκθεσης αναφέρονται στο βαθμό ευκολίας αδειοδότησης, εγκατάστασης, απόκτησης και χρήσης μεταφορικών μέσων, εκτελωνισμού προϊόντων, επέκτασης και εκσυγχρονισμού βιομηχανιών-αποθηκών, εκκαθάρισης κλπ.

Η άρση των αντικινήτρων και ο εξορθολογισμός του ρυθμιστικού πλαισίου των αγορών θα μπορούσαν να βελτιώσουν το επιχειρηματικό περιβάλλον και να λειτουργήσουν καταλυτικά στην πραγματοποίηση σημαντικών επενδύσεων τα επόμενα τρία κρίσιμα χρόνια, ενδεικτικά στους εξής τομείς: Οδικοί άξονες, λιμάνια, μαρίνες, αεροδρόμια, ξενοδοχεία, λοιπές τουριστικές εγκαταστάσεις, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, συμβατικές πηγές ενέργειας, ενεργειακά δίκτυα, ορυκτό πλούτο, τηλεπικοινωνίες. Σύμφωνα με εκτιμήσεις, οι επενδύσεις αυτές μπορεί να φτάσουν τα 60 δισ. ευρώ. Αυτό όμως επίσης προϋποθέτει πρακτική και, κυρίως, νοοτροπία "fast track" από τις αρχές, σε συνδυασμό με πιο ευέλικτη χρήση των συμβάσεων παραχώρησης, ιδιωτικοποιήσεις ευρέως φάσματος, την αξιοποίηση της συγκριτικά (με τις λοιπές χώρες-μέλη της Ευρωζώνης) μεγάλης ακίνητης κρατικής περιουσίας χρησιμοποιώντας διαφορετικά κατά περίπτωση εργαλεία, την ανακατανομή του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) προς τα πλέον ώριμα έργα, παράλληλα με χρονική ανακατανομή της κοινοτικής συγχρηματοδότησής του προς τα εμπρός δεδομένου μάλιστα ότi τα κοινοτικά κονδύλια -ΕΣΠΑ- προς απορρόφηση ξεπερνούν το 7% του ΑΕΠ.

Τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα, οι επενδύσεις, (δημόσιες και ιδιωτικές) και οι εξαγωγές μπορούν να γίνουν το αναπτυξιακό αντίβαρο στη μείωση της κατανάλωσης, δημόσιας και ιδιωτικής, που αναπόφευκτα προκαλείται από τη δημοσιονομική προσαρμογή. Οι ιδιωτικές επενδύσεις όμως, για να υλοποιηθούν, απαιτούν, καθ' υπέρβαση όλων των αντικινήτρων που προαναφέρθηκαν:

- α) Την άμεση θέσπιση γενικών πολεοδομικών και περιβαλλοντικών κανονισμών για τους όρους και τις προϋποθέσεις χωροθέτησης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων με ισχύ στο σύνολο της χώρας, τη συγχώνευση των ειδικών χωροθετικών αδειών σε μια ενιαία περιβαλλοντική άδεια, και τη θέσπιση αποκλειστικών προθεσμιών για τη χορήγηση των αιτούμενων αδειών και εγκρίσεων, μετά την άπρακτη πάροδο των οποίων να θεωρούνται σιωπηρώς εκδοθείσες.
- β) Πολύ πιο ευέλικτη χρήση των συμβάσεων παραχώρησης, π.χ. με χρονική επέκταση των υπάρχουσών συμβάσεων, με τη δυνατότητα να μπορούν να χρησιμοποιηθούν οι υποχρεώσεις του Δημοσίου προς κατασκευαστικές εταιρείες ως τίμημα για την απαίτηση νέων παραχωρήσεων, με την κατάργηση έργων μικρής αποτελεσματικότητας και την ενίσχυση άλλων, κ.λ.π.
- γ) Την εισαγωγή συστημάτων ανταγωνισμού σε τομείς που δεν έχουν ακόμα απελευθερωθεί, όπως η παροχή υπηρεσιών από ιδιωτικές επιχειρήσεις με συμβάσεις παραχώρησης και με υπεργολαβίες εκτέλεσης συγκεκριμένου μεταφορικού έργου (ενδεικτικά, στις αστικές συγκοινωνίες και το σιδηρόδρομο). Πρέπει να σημειωθεί ότι στον τομέα των μεταφορών το ελληνικό δημόσιο διατηρεί την απόλυτη κυριαρχία, αποθαρρύνοντας έτσι την είσοδο ιδιωτών και την πραγματοποίηση επενδύσεων, σε αντίθεση με δοκιμασμένες λύσεις που εφαρμόζονται σε άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο πλαίσιο της βέλτιστης (μακροχρονίως) αρχιτεκτονικής των αγορών, το Δημόσιο θα πρέπει να αποχωρήσει πλήρως από τομείς και αγορές που λειτουργούν υπό καθεστώς ελεύθερου ανταγωνισμού (πχ. τηλεπικοινωνίες, τράπεζες, ενέργεια, κ.ά.).

Γενικώς, ο δημόσιος τομέας διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαδικασία εξόδου από την κρίση και μετάβασης στο νέο αναπτυξιακό πρότυπο. Οι μεταρρυθμίσεις στο σύστημα Υγείας, στην Παιδεία, στη Δικαιοσύνη, στις Μεταφορές, στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, η απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας, οι ιδιωτικοποιήσεις, δεν αποβλέπουν μόνο στην εξοικονόμηση πόρων αλλά και στην ενίσχυση της αναπτυξιακής διαδικασίας. Σε ορισμένους τομείς κρίσιμους για την ανάπτυξη, οι αλλαγές πρέπει να είναι αποφασιστικές και να μην σταματούν από το φόβο του πολιτικού κόστους. Αν κατεστημένα συνδικαλιστικά και λοιπά συμφέροντα εμποδίζουν τις μεταρρυθμίσεις, υπάρχει λύση: Η δημιουργία ιδιωτικών, ανταγωνιστικών δομών. Για παράδειγμα, η λειτουργία της προβλήτας του λιμανιού του Πειραιά από την COSCO αύξησε ήδη σημαντικά τη συνολική αποδοτικότητα του λιμανιού προς όφελος της εθνικής οικονομίας.

Ώθηση στις επενδύσεις μπορεί να προέλθει συμπληρωματικώς και από την κινητοποίηση του ειδικού αναπτυξιακού μηχανισμού που έχει στη διάθεσή του το Υπουργείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας, δηλαδή το νέο αναπτυξιακό νόμο, το Εθνικό Ταμείο για την Επιχειρηματικότητα και την Ανάπτυξη (Ε.Τ.Ε.ΑΝ.) και το σχέδιο για τη στήριξη της νεανικής επιχειρηματικότητας. Η ώθηση αυτή όμως είναι οριακή μπροστά στα οφέλη από την άρση των περιορισμών και των αντικινήτρων που προαναφέρθηκαν.

Για την αποτίμηση αυτών ακριβώς των ωφελειών χρησιμοποιήσαμε στο IOBE μια εκδοχή δυο χωρών του πολυεθνικού υποδείγματος GIMF του IMF, και διαμετρώντας το για την Ελλάδα και την Ευρωζώνη, υπολογίσαμε τα εξής:

- α. Κυρίως ως αποτέλεσμα του περιοριστικού ρυθμιστικού πλαισίου και των ποικίλων αντικινήτρων, το μέσο περιθώριο κέρδους στον τομέα των μη εμπορεύσιμων προϊόντων και υπηρεσιών στην Ελλάδα είναι 15% υψηλότερο του αντίστοιχου περιθωρίου στην Ευρωζώνη ενώ στην αγορά εργασίας είναι 10% υψηλότερο.

- β. Η σύγκλιση του μέσου περιθωρίου κέρδους της Ελλάδας στον τομέα των μη εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών αλλά και στην αγορά εργασίας με αυτό της Ευρωζώνης θα έχει, μεσο-μακροπρόθεσμα, ως αποτέλεσμα:¹
- Αύξηση του ΑΕΠ κατά 17,0%
  - Αύξηση των ιδιωτικών επενδύσεων κατά 15,5%
  - Αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης κατά 19,5%
  - Αύξηση της απασχόλησης κατά 5,0%
  - Αύξηση των εξαγωγών κατά 10,5%
  - Αύξηση των εισαγωγών κατά 8,5%
- γ. Το 80% των παραπάνω αυξήσεων οφείλεται στην απελευθέρωση των αγορών αγαθών και υπηρεσιών και το 20% στην απελευθέρωση της αγοράς εργασίας.

Τα αποτελέσματα που προαναφέρθηκαν δεν πρέπει να προκαλούν έκπληξη, δεδομένων των αναρίθμητων ρυθμιστικών περιορισμών που εμποδίζουν τη λειτουργία του ανταγωνισμού στην Ελλάδα. Παραπλήσια αποτελέσματα αναφέρει ο ΟΟΣΑ τόσο για την Ελλάδα, όσο και για χώρες με παρόμοια εμπόδια στον ανταγωνισμό (π.χ. Μεξικό). Τα αποτελέσματα αυτά δείχνουν το μέγεθος της ευκαιρίας που έχει η Ελλάδα να βελτιώσει μέσω της ενίσχυσης του ανταγωνισμού (πτώση τιμών - άνοδος παραγωγικότητας) την ανταγωνιστικότητα των εγχωρίως παραγομένων αγαθών και υπηρεσιών με μόνιμο και βιώσιμο τρόπο. Τα αποτελέσματα αυτά παρέχουν μάλιστα ένα ατράνταχτο επιχειρήμα κατά των απόψεων εκείνων που θεωρούν ότι η ύπαρξη του ευρώ είναι αυτή που εμποδίζει την Ελλάδα να υποτιμήσει το νόμισμά της και να βελτιώσει έτσι την ανταγωνιστικότητά της, προκειμένου να βγει από την «παγίδα του χρέους», και εισηγούνται την έξοδό της από αυτό. Σε συνδυασμό

---

¹ Για τις λεπτομέρειες των παραμέτρων του υποδείγματος, δες ΙΟΒΕ, Έκθεση για την Ελληνική Οικονομία, 2/2010.

μάλιστα με την ύπαρξη σημαντικής κινητής και ακίνητης περιουσίας του δημόσιου τομέα, η έξοδος της Ελλάδας από την παγίδα του χρέους είναι δυνατή, αρκεί η προσπάθεια να είναι συστηματική, συνεχής και συντεταγμένη.

Ο βαθμός ευελιξίας της αγοράς εργασίας, π.χ. η αντικατάσταση κλαδικών συμβάσεων από επιχειρησιακές, και η συμπεριφορά των κοινωνικών εταίρων θα καθορίσουν σε σημαντικό βαθμό αν η νομοτελειακή μετάβαση στο νέο αναπτυξιακό πρότυπο, που υποδεικνύει τη μετακίνηση του 10%-15% περίπου του εργατικού δυναμικού από κλάδους που παράγουν μη εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες σε κλάδους που παράγουν κυρίως εξαγώγιμα προϊόντα αλλά και υποκατάστατα των εισαγωγών, θα γίνει όπως μπορεί και πρέπει να γίνει ομαλά ή θα συνοδευτεί από αύξηση της ανεργίας. Υποδείγματα όπως το Γερμανικό Kurzarbeit ή αυτό του συνδυασμού «ευελιξίας και ασφάλειας» (flexicurity) των Σκανδιναβικών χωρών δείχνουν το δρόμο της συντεταγμένης και ομαλής προσαρμογής.

Τέλος, η ενίσχυση του τριγώνου της γνώσης και ιδιαίτερα της καινοτομικής προσπάθειας απαιτεί: (α) συντονισμό δημόσιων και ιδιωτικών επιχειρήσεων με πανεπιστήμια (ιδιαίτερος με τα μεταπτυχιακά τμήματα) και ερευνητικά κέντρα, (β) προσανατολισμό της εφαρμοσμένης έρευνας προς το νέο αναπτυξιακό πρότυπο της χώρας (βιολογικές καλλιέργειες, γεωπονική, τεχνολογίες πράσινης ενέργειας, ορυκτός πλούτος, διαχείριση υδάτινων πόρων, αφαλάτωση θαλασσινού νερού, διαχείριση απορριμμάτων, ψηφιακή τεχνολογία, τηλεπικοινωνίες, δημόσια υγεία, τεχνολογία τροφίμων, εφαρμοσμένη οικονομική και κοινωνική έρευνα, έρευνα πολιτιστικής κληρονομιάς), (γ) κατάλληλη «δικτύωση» της ερευνητικής και επιχειρηματικής κοινότητας, (δ) ενίσχυση των συνθηκών ανταγωνισμού και της υγιούς επιχειρηματικότητας αντί για προσπάθεια δημιουργίας «εθνικών πρωταθλητών», (ε) εισαγωγή της καινοτομίας (τεχνολογικής και μη) σε κάθε πτυχή της δραστηριότητας κάθε ιδιωτικής και δημόσιας επιχείρησης: στο management, στην έρευνα και ανάπτυξη νέων

προϊόντων και υπηρεσιών ανταγωνιστικών στην αγορά (εγχώρια και διεθνή), στη βελτίωση των δεξιοτήτων των εργαζομένων στις επενδύσεις σε νέα συστήματα παραγωγής, διανομής και λειτουργίας.

Έχουν εκφραστεί επιφυλάξεις για το κατά πόσον ή σε ποίο βαθμό η υλοποίηση των παραπάνω είναι δυνατόν να επιτευχθεί αν δεν εγκαθιδρυθεί μια «δομή διακυβέρνησης» διαφορετική από τη σημερινή. Το ενδιαφέρον όλων μας επικεντρώνεται ασφαλώς στο χώρο της Ελλάδας. Τα στοιχεία αυτής της διακυβέρνησης αναζητούμε μέσω της σημερινής ημερίδας. Θα ήταν όμως ευπρόσδεκτες επισημάνσεις που αφορούν τη «δομή της διακυβέρνησης» στην Ευρωζώνη. Διότι το πρόβλημα δεν είναι μόνο της Ελλάδας, της Ιρλανδίας και της Πορτογαλίας. Είναι γενικότερο πρόβλημα της Ευρωζώνης, στο βαθμό που αυτή παραμένει μια νομισματική ένωση με κάποια ελάχιστα στοιχεία οικονομικής/δημοσιονομικής ένωσης τα οποία, πρέπει να παραδεχτούμε, ενισχύθηκαν στις δυο τελευταίες Συνόδους Κορυφής. Ενισχύθηκαν όμως επαρκώς;